

Vid klasskampens baslinje – om att snacka ihop sig på jobbet

Postat den 2 maj, 2011 av admin

Vilka maktmedel har fackföreningsrörelsen när det verkligen kommer till kritan? Erik Helgeson läser antologin *Hopsnackat*, om den grå vardagens kamp, jämsides med ett av LO:s centrala strategidokument. Han resonerar vidare utifrån sina egna erfarenheter från striderna i Göteborgs hamn.

Svensk litteratur inrymmer en stor skatt av berättelser och ögonvittnesskildringar om arbetsplatskamp. Många av dem är dramatiska och fascinerande i sin återgivning av militanta strider mellan kämpande arbetarkollektiv och arbetsgivare som understöts av statens politiker, poliser och domstolar. Det är beskrivningar om uppoffringar, svek, nederlag och segrar, vilka har bestående betydelse för vanligt folks arbetsliv och tillvaro.

Skildringarna av storstrejken och alla senare strider vid gruvschakt, skurhinkar, fabriksgolv, storkök och kalhyggen är arbetarhistoria och en källa till stolthet. Samtidigt blir de alltmer tidsdokument. Dessa miljöer och stämningar känns avlägsna och svåra att känna igen sig i för dagens yrkesaktiva befolkning. Hungern och överklassens öppna förakt kan inte längre göda löntagarnas klasshat. Fackmedlemskapet är inte längre en

nedärvd självklarhet och massarbetslösheten verkar ha kommit för att stanna. Det är svårt för en ung svensk knegare att få någon handfast vägledning genom att läsa skildringar av massiva strejkmöten och revolter mot ackordlöner eller dålig arbetsmiljö. Särskilt när ens arbetskamrater på äldrevårdsavdelningen, monteringsbanan eller kontorslandskapet inte vågar fundera över annat än vad som händer när deras tremånaderskontrakt löper ut eller till vilka chefen tänker fördela årets julisemester.

Naturligtvis kan man dra olika slutsatser utifrån sakernas sorgliga tillstånd och arbetsplatskampens tynande tillvaro. Landsorganisationen gjorde en spännande analys i samband med sin kongress 2004. I den fascinerande kongressrapporten *"Fackliga strategier för bättre byten"* fastlade man LO:s syn på sin historia och aktuella utmaningar på den svenska arbetsmarknaden. Rapporten lyfte fram fyra källor till den svenska fackföreningsrörelsens historiska inflytande:

Den första kallade man fackens "destruktiva makt", som – så att säga – växer ur gevärspipan. I all sin enkelhet innebär detta vapen att svenska arbetare gång på gång satt en prislapp på arbetsgivarnas arbetsro under hot om strejker och grus i det kapitalistiska maskineriet. Med tvång har arbetarna lyckats pressa fram gynnsamma uppgörelser. Det säger sig självt att den destruktiva makten är kollektiv. Den förutsätter massaktion, massdisciplin och kollektiv styrka, även om det formellt bara krävs en facklig företrädare med faxnumret till Medlingsinstitutet för att varsla om stridsåtgärd.

Den andra källan benämndes den "konstruktiva makten". Denna maktfaktor beskrivs som förmågan att göra uppgörelser som är gynnsamma för båda arbetsmarknadens parter. Lokalt handlar det ofta om kreativa lösningar baserade på de anställdas verksamhetskänedom, men centralt beskriver LO den konstruktiva makten som en följd av storlek, centralism och förmåga att disciplinera medlemskollektivet. Samordnade lönekrav ger arbetsgivarna fördelar i form av förutsägbarhet och påtvingad återhållsamhet för arbetargrupper som har en starkare förhandlingsposition än kollektivet som helhet. Denna makt kräver inte kollektivt agerande men väl kollektiv förankring. För att LO:s centrala kompromisser ska ha stort värde förutsätts hög anslutningsgrad och att alla anpassar sig till fredsplikten och övriga begränsningar.

Tilldelad makt

Den tredje källan, fackens ”övertalningsmakt”, kan utgöras av medlemmarnas utbildning och kompetens. Fackföreningarna kan begränsa arbetsgivarnas tillgång till unika kompetensreserver som efterfrågas på marknaden. Sveriges Läkarförbunds strategi att stärka medlemmarnas position genom att försöka begränsa universitetens utbildningsplatser och därmed också tillgången på legitimerad arbetskraft är ett känt exempel. ”Övertalningsmakten” kan vara avgränsad till en yrkeskategori men även till individer. Lärarförbundet och Vårdförbundet har exempelvis delvis av sagt sig kollektivt förhandlande med förhoppningen om att sammantaget få en större löneutdelning genom individuell lönesättning.

Den fjärde kategorin, fackens ”tilldelade makt”, innebär att avgörande avtalsframgångar som åttatimmars arbetsdag eller sjukförsäkring genom politiskt arbete säkrats i svensk lag. Tilldelad makt kan också vara yrkesbegränsad. Lärarförbundets aktuella lobbyarbete för införandet av en lärarlicens kan bli ett fackligt verktyg för att begränsa tillgången på arbetskraft i branschen och stärka skråets förhandlingsposition. Det som är tilldelat kan dock återtas. Regeringar kan, och har, genom lagändringar helt ryckt undan mattan för facklig skråverksamhet, om exempelvis offentliganställdas löneutveckling hotat budgeten.

LO-rapporten konstaterar att den svenska modellen främst har sina rötter i destruktiv och konstruktiv facklig makt, medan exempelvis yrkeslicenser, ”closed shop” (facklig kontroll över anställningar) samt statlig intervention varit relativt småskaliga företeelser.

En av arbetarklassens största problem är att bytet – prislappen på den arbetskraft man säljer till arbetsgivarna – successivt blivit alltmer ofördelaktigt. LO oroar sig därför för den svenska modellen, som man envist betraktar som en partsgemensam ideologi om schyssta byten. Problemet är att arbetsgivarna aldrig uppfattat den så. På en fri kapitalistisk marknad kan arbetsgivarna inte styras av några värden utöver vinstmaximering. Kompromisser med arbetarkollektivet omprövas utan nostalgi så fort avtalsbläcket hunnit torka. ”Bra byten” har även i svensk historia handlat mindre om lyckligt samförstånd eller gemensam värdegrund och mer om terrorbalans.

LO-kongressen 2004 var tydlig i valet av tyngdpunkt i den fackliga strategin. Centralism angavs som LO:s främsta maktbas, då man anser sig vinna konstruktiv makt genom att garantera arbetsgivarna konkurrenskraft, budgetdisciplin och långsiktig lönsamhet. Kommunals svidande strejkreträtt och IF Metalls historiskt förnedrande krisavtal visar att det är en linje medlemsförbunden konsekvent efterföljt.

Det är mot den här bakgrunden man måste bedöma den lunchrumsanpassade lilla boken *Hopsnackat* som lanserades i höstas. Den rutinerade arbetsplatsfightern Frances Tuuloskorpi har initierat och redigerat en aktuell antologi med korta berättelser och ögonblicksbilder från nutida svenska arbetsplatser. Samtliga författare får vara anonyma. Pedagogiskt och väldigt lättläst beskriver bingovärdinnor, metallarbetare, tågvårdar och åtgärdsförlagda arbetssökande hur de försökte bygga en gemenskap på jobbet från grunden. Det är inte de stora striderna som skildras utan de första, trevande stegen mot formerandet av en kollektiv styrka. Det handlar om namnlistor, gemensamt gny och skämtsamma sabotageaktioner; som när de kommunalanställda på gruppboendet låser ute sin arroganta chef på altanen, eller när lagerarbetarna tjarar till sig fläktar för att uthärda sommarvärmen.

Här finns också mer långsiktiga organiseringsstrategier, där vi får följa metallarbetarnas och bagarnas successiva arbete för manöverutrymme. Läsaren kan ta del av exempel på hur man får igång sammansvetsande diskussioner genom arbetspauser och rastmöten och hur man agerar när arbetskamrater är rädda eller tveksamma. För hur hanterar man egentligen att allt fler av oss jobbar sida vid sida med timanställda och bemanningspersonal, vars juridiska anställningstrygghet är närmast obefintlig? Hur handskas man med lagar och avtal när de officiella fackliga företrädarna missköter sina förtroendeuppdrag eller rentav skräms av gräsrotsaktivitet?

Hopsnackat ger vägledning där fackförbundens utbildningsmaterial har blinda fläckar. Den ger råd och tips för att möta de vardagliga utmaningarna och ta de små striderna som kan skapa en kollektiv identitet. Det är just den grundläggande ansatsen som gör det möjligt att ta sig an större utmaningar och ta arbetsplatskampen till nästa nivå. Väl där kan det sammanhållna arbetarkollektivet kanske ta till maskningsaktioner, blockader eller rentav lägga ner jobbet för att tvinga igenom eskalerande krav på förbättringar. Men för att nå fram dit, menar Tuuloskorpi, måste man faktiskt börja från början. Hon avslutar därför själv antologin med ett antal användbara pekpinor för organisering och behovet av anpassning av metoder till den egna arbetsplatsen.

Luckor i LAS

Hopsnackat kan uppfattas som en väldigt trivial samling vardagshyss från organisatoriskt eftersatta arbetsplatser. Från en historisk horisont är det förmodligen sant. Hade boken lanserats för 40 år sedan, tror jag att många löntagare sett den som lätt skrattretande. Då uppfattades basaktiviteten på många arbetsplatser som en självklar del av arbetslivet, vilken lärdes ut och fördes vidare från mun till mun på samma sätt som hantverket i sig. Men året är inte 1971, och LO:s tonvikt har i många år legat på centrala kompromissprojekt och intern disciplinering, på bekostnad av just arbetsplatskampen. Resurser som inte utnyttjas faller i träda och kamperfarenheter kan inte ärvas utan praktik. Därför är Hopsnackat år 2011 en viktig bok som kan fylla ett pedagogiskt tomrum för arbetare som vill något mer med sina och kamraternas arbetsliv än att göra allt sämre ”byten” med arbetsgivarparten.

LO-Rättsskydds numera pensionerade förbundsjurist Kurt Junesjö konstaterade 1998 i boken *Strejk- en demokratisk rättighet för bättre arbetsförhållanden* att ”strejken är arbetarens enda maktmedel för att åstadkomma rättvisa anställningsvillkor”. Junesjö satte på samma självklara vis som Tuuloskorpi fingret på arbetarrörelsens största moderna utmaning. Trots all intelligent kategorisering av den fackliga maktutövningen är styrkan alltid en direkt följd av vad LO kallar den ”destruktiva makten”. Det gäller arbetsmarknaden i stort men också i de mer begränsade universum som de enskilda arbetsplatserna utgör.

För att göra en personlig parallell fördes mina kurskamrater och jag in i fackligt arbete så fort vi dök upp som timanställda hamnarbetare i Göteborgs hamn. Samtidigt pågick ett generationsskifte på kajen där många fackligt ledande stuveriarbetare pensionerades och där frånvaron av stora stridigheter gjort att den äldre generationen misstrodde de yngres förmåga att klara en konflikt. Arbetsgivarsidan vädrade blod efter 20 år av relativt lugn i hamnen och angreppen stegrades successivt under några års tid. Plötsligt ifrågasatte ledningen de konstruktiva kompromisser som legat till grund för den relativa arbetsfreden, vissa om att de nu kunde uppnå mer fördelaktiga byten med ett stridsodugligt arbetarkollektiv. Arbetsgivarna ville ta tillbaka mycket av det inflytande man tvingats dela med sig av för att säkra en effektiv schemalagd arbetsinsats dygnet runt, året om. Den ”konstruktiva makten”, med historiska förhandlingskompromisser, var helt satt ur spel. Majoritetsorganisationen Hamnarbetarförbundet kastades ut från förhandlingsrummen samtidigt som ett medlemsmässigt svagt och förvirrat Transportarbetareförbund blev sittandes kvar som gisslan.

Med jurister, pr-byråer och en nyinrättad förhandlingsavdelning skulle arbetsgivarna skriva om historiken kring uppgörelser och avtal. Yrket, som fack och arbetsgivare tidigare varit överens om blivit betydligt mer avancerat, beskrevs nu som fysiskt skonsamt och simpelt. Hamnarbetarna var lättersättliga och ”övertalningsmakten” obefintlig. De lagstadgade källorna till ”tilldelad” facklig makt var satta under lupp av en nytillträdd borgerlig regering, vilket ledde många starka fackförbund till självpåtagen återhållsamhet för att inte ”väcka den björn som sover”. Luckorna i Lagen om anställningsskydd (LAS), som blottats genom bemanningsföretagens frammarsch, utnyttjades även i hamnen. Konkurrens om arbetet från andra firmor skulle knäcka sammanhållningen bland hamnarbetarna. Till slut tillgrep arbetsgivarsidan även varsel om massuppsägningar för att pressa hamnarbetarkollektivet till eftergifter.

På kajerna såväl som i det övriga klassamhället, hade vi i slutändan bara kollektivt agerande att lita till. Det kan låta romantiskt men var varken enkelt eller angenämt. Vårt försvar krävde en pedagogisk insats mellan generationerna, många stormöten och tusentals enskilda samtal. Fackföreningen var beroende av ett flöde av nya idéer för att göra våra små och stora stridsåtgärder oförutsägbara för arbetsgivarsidan och begripliga för allmänheten. Vi tvingades snabbt att bli bättre på att socialt stötta varandra men också utöva tuff press på arbetskamrater som ville ställa sig utanför eller ge upp. Efter tre år av bojkotter, blockader, strejker, ordagrann orderlydnad, egen medieproduktion och ett värmande stöd från andra arbetare har vi klarat ut den rondan. Erfarenheten leder dock många av oss till att dra helt andra slutsatser än LO-kongressen angående den ”destruktiva makten”. Det framstår helt tydligt att all vår makt, även den ”konstruktiva makten”, ”övertalningsmakten” och den ”tilldelade makten” till syvende och sist ändå härrör från vår förmåga att gemensamt vägra att jobba eller trovärdigt hota om detsamma.

När kampkulturen på arbetsplatserna dör bort faller hela den övriga fackliga maktstrukturen som ett korthus. Kvar står en struktur för lobbyister högst upp i medlemsförbunden och centralorganisationerna, vars fortlevnad garanteras av kapital och fastigheter som arbetarrörelsen erövrade innan ledarskikten ens var födda. Lobbyister som visserligen kan uttrycka bra och till och med radikala åsikter då och då, men som präglas starkt av att organisationen är helt oförberedd att kunna hantera en svår strid. Därför förblir de en tragiskt tacksam motpart för arbetsgivarna där de sitter, inlåsta i förhandlingsrummen. Den pågående medlemsflykten är en logisk följd av utvecklingen, oavsett hur grandiosa huvudavtal eller lobbykampanjer det fackliga toppskiktet ger sig in på. Hoppet om förändring står inte till Hopsnackat men kanske till att vi åter skulle kunna producera mångdubbelt fler dagsaktuella antologier, spridda över landets alla lunchrum, fackexpeditioner och personaltoaletter?

En artikel av ERIK HELGESON Artikelförfattaren arbetar i Göteborgs hamn och är förtroendeman i Hamnarbetarförbundet avdelning 4.

Hopsnackat

Red. Frances Tuuloskorpi

Vulkan förlag 2010

Det här inlägget postades i [Övrigt](#). Bokmärk [permalänken](#).

Tidskriften Röda rummet

Drivs stolt med WordPress.